

PRØVEN

De tyske drenge i Kregme og
Ølsted 1943-46

En barndom under 2. Ver-
denskrig

Foreningstur til Ølsted Kirke

Frederiksværkegnens
Historiske Forening

August 2024 - 21. årgang, nr. **76**

Frederiksværkegnens Historiske Forening

Formand

Gunnar Gade Midtiby, Frydsvej 8, 3300 Frederiksværk, Tlf. 2346 6008
formand@frvhistorie.dk

Kasserer

Merete Rasmussen, Krudttårnsbakken st.tv, 3300 Frederiksværk,
Tlf. 3064 3033, kasserer@frvhistorie.dk

Bestyrelsesmedlemmer

Carl Ove Jensen, Store Havelsevej 92, 3310 Ølsted, Tlf. 4774 9335
Wilhelm Stege, Allégade 9, 3300 Frederiksværk, Tlf. 28830166
Dorthe Jensen, Bjørnebakkevej 35, 3300 Frederiksværk, Tlf. 29995617
Nikolaj Tuxen, Hanevænget 1, 3300 Frederiksværk, Tlf. 6126 6353
Niels J Willumsen, Store Havelsevej 26, 3310 Ølsted, Tlf. 2620 4431

Suppleant

Peter Ahlburg, Karlsgavevej 48, 3300 Frederiksværk, Tlf. 4777 0146

Kontingent 2023

Personligt medlemskab 150,- kr. Husstandsmedlemskab 225,- kr.
Firmaer og institutioner 500,- kr. Firmaer (under 6 ansatte) 250,- kr.
Betalning via netbank: Reg.nr. 1551 kontonr. 3572519309 i Danske Bank.

Redaktion

Ansvarshavende redaktion: Niels J Willumsen, e-mail: redaktion@frvhistorie.dk
Tryk: Halsnæs Avis Oplag: 450 ISBN: 1604-0678 Titel: Prøven
Foreningens e-mail: mail@frvhistorie.dk - Hjemmeside: www.frvhistorie.dk
Stof til næste **Prøven** bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indlæg, som ikke
nødvendigtvis udtrykker foreningens holdning.

Bladets navn, "Prøven", refererer til navnet på dén prøvekanon, der danner piedestal for J F Classens buste udenfor Arsenalet i Frederiksværk. Prøven blev testet i 1759 og klarede 375 affyringer.

I dette nummer

Generelt

Formanden har ordet side 4

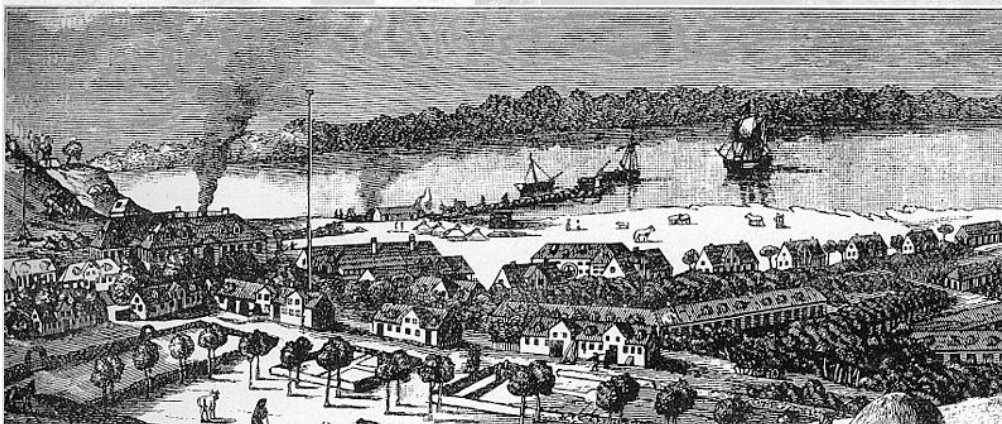
Kommende arrangementer side 32

Artikler

De tyske drenge i Kregme og Ølsted 1943-1946 side 6

En barndom under 2. Verdenskrig side 16

Aftentur til Ølsted Kirke side 30

Formanden har ordet

Af Gunnar Gade Midtiby

formand for Frederiksværkegnens Historiske Forening

Kære Medlemmer

Vi afholdt den årlige generalforsamling 17. april 2024

I nogle år har vi haft den ordning, at de medlemmer der møder frem til generalforsamlingen får lov til at gå i baren på foreningens regning. Er det en fornuftig måde at bruge foreningens penge på?

Det synes vi i bestyrelsen. Det må godt koste noget, at vi har en levende forening og en aktiv medlemskare, som møder op og deltager i diskussionerne, og forhåbentlig har en hyggelig time.

Det er også hér vi får suppleret bestyrelsen, når vi mangler et medlem. Denne gang var det Dorthe Jensen, der rakte en finger i vejret og sagde: "Hvis ikke der er andre, så vil jeg gerne" - Tak for det Dorthe, du er vel-

kommen og vi ser frem til et godt samarbejde!

Efter generalforsamlingen konstituerede vi os - og der skete ikke nogen revolution.

Bestyrelsen består således nu af Gunnar Gade Midtiby (formand), Merete Rasmussen (kasserer), Niels Johannes Willumsen (redaktør), Vilhelm Stege, Nikolaj Tuxen, Dorthe Jensen, Carl Jensen og Peter Ahlburg (suppleant).

På generalforsamlingen var der 4 forslag/indlæg, som vi lovede, at vi ville behandle på førstkommande bestyrelsesmøde:

1. **Mindepladen for L.A. Ring på Åsebro 4 skal puds.**
Her blev vi enige om at sende opfordringen videre til medlem af byrådet Helle Lundrød, som så må sende den til

rette vedkommende. Hermed er sagen ude af foreningens hænder.

2. **4. maj arrangementet ved Mindestenene i Nørregade og på Nyvej.**

Ansvar for arrangementet ligger trykt hos Carl Jensen og Jørgen Tved. Bestyrelsen har diskuteret, om arrangementet skal fortsætte, når Carl og Jørgen engang med tiden trækker sig fra det, og vi blev enige om, at det er et arrangement, som med tiden falder bort. På generalforsamlingen blev der spurgt og opfordret til de fremmødte, om der var én her, som ville tage ansvaret, men heller ikke det var tilfældet. Bestyrelsen blev derfor enige om, at dette arrangement på sigt ophører.

3. **V3 kampvognen.**

Bestyrelsen har diskuteret, om vi vil gå ind i arbejdet med at få V3 til byen, eller i det mindste ud af hangaren i Værløse. Der var ingen der brændte for denne sag, og

derfor vedtog vi, at foreningen ikke vil arbejde videre med V3-sagen. Imidlertid er tidligere formand Henning Pedersen gået ind i sagen, og bestyrelsen ønsker Henning al mulig held og lykke.

4. **Symbolsk betaling for gæster til arrangementerne.**

På bestyrelsesmødet blev vi enige om at prøve med en løsning, hvor der på skærmen vil stå et nummer til mobilepay og en opfordring om at støtte foreningen med f.eks. 30 kroner.

Vi er så småt i gang med næste års arrangementer. Vi håber på at stykke et program sammen, som medlemmerne vil finde interessant. Efterhånden som aftalerne kommer i hus, vil de blive lagt i kalenderen på hjemmesiden www.frvhistorie.dk

Jeg kan allerede nu røbe, at vi i januar skal høre om jernbanen, eller måske rettere jernbanerne fra Hillerød til Frederiksværk og fra Frederiksværk til Hundested.

De tyske drenge i Kregme og Ølsted 1943-46

Af Peter Heiberg

Under 2. Verdenskrig blev mange tyske byer udsat for bombardementer fra de allierede styrker. Angrebene skabte ikke kun omfattende materielle ødelæggelser, men også store humanitære katastrofer, hvor tusindvis af civile, herunder mange børn, blev hjemløse og traumatiserede.

For at beskytte børnene og give dem en vis normalitet i krigens kaos, blev der blandt andet skabt en organisation: Kinderlandverschickung (KLV)¹, som sendte børn fra de mest udsatte byer til mere sikre områder, blandt andet til Danmark. **Hvad var KLV?**

Kinderlandverschickung blev organiseret af Hitlerjugend med det for-

mål at evakuere børn fra truede byer til mere sikre landlige områder. Børnene blev indkvarteret i lejre, ofte i afsides omgivelser, hvor de kunne modtage undervisning, mad og husly væk fra krigens rædsler og ikke være for iøjnefaldende for lokalbefolkningen. Programmet var også ment som en måde at opretholde den nazistiske ideologi ved at sikre, at børnene blev opdraget i et kontrolleret miljø væk fra de eventuelle nedbrydende påvirkninger af krigen.

Under den tyske besættelse 1940-45 blev Danmark betragtet som et relativt sikkert sted i forhold til selve Tyskland og mange af de andre tysk besatte lande. Fra 1942 til 1945 blev nogle tusinde tyske børn

Øverst: Hotel Ørgaard (i dag Ølsted Kro) centralt i billedet. I midten: Kregme Badehotel. Nederst: Sommerpensionat Klintholm i Kregme.

sendt til KLV-lejre (en slags skolehjem) i Danmark. Disse lejre var beliggende på Sjælland og i Sønderjylland, og her blev børnene typisk placeret i hoteller, sommerpensioner og store villaer, som blev omdannet til midlertidige skolehjem for dem.

Værnemageropkøb

I den nuværende Halsnæs Kommune var der 1943-45 KLV-lejre i Hotel Ørgaard (nuværende Ølsted Kro), i Kregme Badehotel og sommerpensionatet Klintholm. Lejrdeltagerne var 10-14 årige drenge, medlemmer af Hitlerjugend, som kom fra Düsseldorf, Bremen, Bremerhaven og Osnabrück.

Tyskerne afholdt sig fra at købe danske ejendomme, men samarbejdsvillige danskere (= Værnemagere) gjorde det i stedet. Således også i Kregme og Ølsted hvor "Ejendomsaktieselskabet af 24. april 1943", som sagføreren og nazisten Børge Bryld² stod bag. Ejendommene blev udlejet til overpris

(typisk en 1/3 af købsprisen om året), men tyskerne kunne være ligeglade med prisen, for de kunne blot hente pengene fra Clearingkontoen i den danske nationalbank.

Tryghed og disciplin

I KLV-lejrene oplevede børnene en blanding af såvel tryghed som disciplin. Hverdagen var stramt struktureret med undervisning, sport, udflugter og ikke mindst nazistisk skoling fra klokken 7 morgen til klokken 9 aften med et langt frikvarter mellem kl. 12:30 og 15:00.

Målet var at børnene oplevede en vis normalitet, men samtidig blev der lagt stor vægt på at opretholde nazistiske værdier og ideologi. Pædagogerne og lederne i lejrene var som udgangspunkt medlemmer af nazistiske organisationer, som sikrede, at børnene blev opdraget i overensstemmelse med regimets doktriner.

Selvom børnene var beskyttet mod de værste følger af krigen, var livet i lejrene ikke uden

Die Brücke

im Norden

Elternbrief
der Erweiterten Kinderlandverschickung
in Dänemark

1. HEFT

KOPENHAGEN, IM AUGUST 1943

Denne og de næste tre sider: udvalgte sider fra 'Die Brücke' med præsentation af de danske lejre for tyske drenge

KATTEGAT: ACHT LAGER AUF SEELA

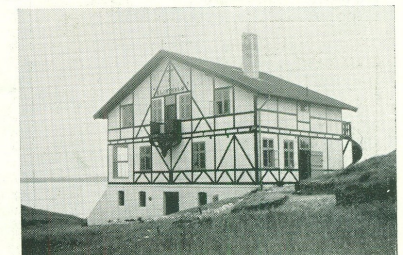
Dk. 13: Badehotel Raageleje

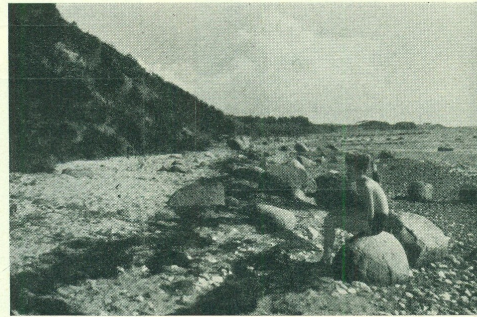
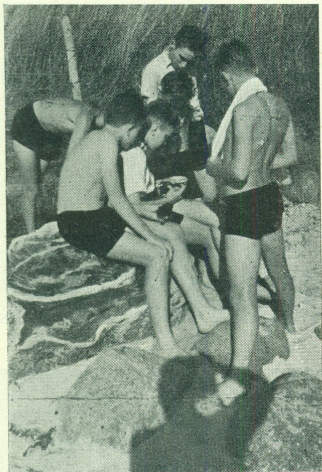
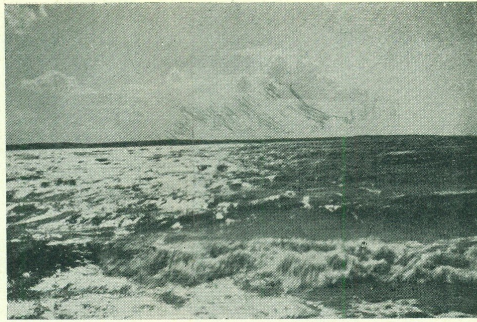
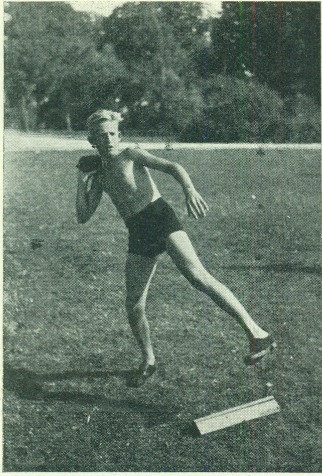
Dk. 14: Hotel Ørgaard

Dk. 15: Badehotel Kregme

DK. 16: Pension Klintholm

Aufnahmen: Paul Krüger

**Und so verlebten Düsseldorf Jungen
ihren Sommer am Meer,**

bei Frederiksværk am Roskildefjord

(KLV-Lager Dk 14. Ølsted)

Stürmische See

Das Lager

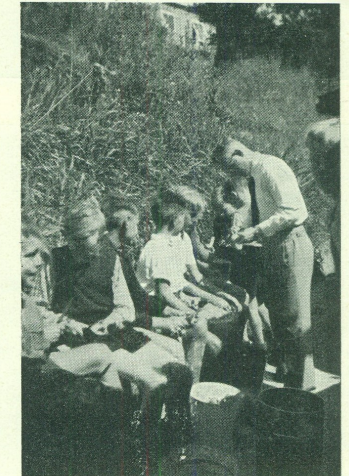
Wegebau

Schemischeuern

Bremer Jungen am Roskildefjord

Sommerbilder aus dem KLV-Lager Dk 15
Badehotel Kregme

Kartoffelschalen

Die Torte

Alle Aufnahmen H. Rickens

udfordringer. Mange børn savnede selvfølgelig deres familier og hjem, og der var en konstant bekymring for, hvordan de nærmeste klarede sig i det bombede og efterhånden sultende Tyskland. Til børnenes forældre blev der under hele opholdet skrevet breve hjem og samtidig udgav KLV et månedsblad "Die Brücke im Norden" ³, som optrykte udvalgte breve, og bragte fotoreportager fra lejrene samt artikler om dansk kultur og historie.

I beretningerne i Die Brücke gøres der meget ud af at fortælle, at børnene blev vel modtaget og at der ingen konflikter var med lokalbefolkningen. Således var det også i Kregme og Ølsted. Der fortælles ⁴ blandt andet om en dansk dreng, Jørgen, som jævnligt kom og spillede fodbold med Hitler-drengene.

Efter 29. august '43

Men efter 29. august 1943 med Folkestrejken og regeringens tilbage-træden ændredes situationen. Stemningen blev meget anspændt

med mange konfrontationer mellem tyskere og danskere samt tiltagende sabotage. I efteråret 1943 måtte de to lejre i Kregme rømmes, da de ikke var egnet til beboelse om vinteren, og drengene overførtes til landstedet Henriksholm ved Vedbæk og til Snekkersten.

I januar 1944 sendtes det første hold drenge tilbage til Tyskland, de fleste havde da været her 7 måneder. Der kom dog flere hold drenge. På Kregme Badehotel var der ved Befrielsen indlogeret 100 drenge. Der blev snart klaget over at Hitler-drengene røvede og plyndrede i omegnen, og at såvel politimesteren som modstandsbevægelsen erklærede sig ganske magtesløse overfor problemerne. Der blev reageret hurtigt fra København, hvor man bad briterne om at få fjernet drengene. Og det må de have gjort, for alle spor efter de 100 drenge slutter her. De var ellers blevet sat til at opfylde tankspærringen (en såkaldt Siegfriedlinje") fra Kregme til fjorden.

Fra KLV- til flygtninge-lejre

Så snart drengene var væk, skyndte ejendomsselskabet sig, at udleje badehotellet til et meget tvivlsomt projekt: En feriekoloni for unge danskere uden streng kostskoledisciplin med danserestaurant, mulighed for at købe lagkage uden for måltiderne og mange andre "goder". Dette skete uden om alle myndigheder, som var hårdt trængte af at skulle skaffe husly til de mange tyske flygtninge.

Derfor måtte projektmanageren i starten af juli igen rømme hotellet, der nu skulle give plads til flygtninge. Den 9. juli 1945 ankom så i stedet 85 børn og 20 voksne med toget fra flygtningelejren Rysensteens Gymnasium, København, bevogtet af fem frihedskæmpere, hvoraf én nogle dage efter ankomsten på ulykkelig vis omkom ved et vådeskud ⁵.

I midten af august 1945 blev 80 af de mindste børn overflyttet til Ølsted Kro. Kregme Badehotel kunne som nævnt ikke opvarmes, hvorfor

det blev endeligt rømmet i oktober 1945, og de større børn fra begge lejre overførtes til Kastrupfortet, mens de mindre kom til Ølsted. Der var en dansk lejrlleder på Ølsted Kro, en ansat hos luftværnschefen i Frederiksværk, men han kom kun en gang om ugen og blandede sig ikke meget i den daglige drift. Den første inspektion af Ørgaard Hotel var i december 1945 og det noteredes, at der på det tidspunkt befandt sig 92 børn på hotellet. Den 24. april 1946 blev en del af børnene, ca. 80, fra hotellet sammen med to Røde Kors sygehjælpere overflyttet til Berritsgård på Lolland. Hermed var de tyske børn i Kregme og Ølsted væk.

Hvad der videre hændte

Hotel Ørgaard overgik med nyt navn: Ølsted Kro igen til gængs hoteldrift ^{6,7}. Kregme Badehotel ⁸ og sommerpension Klintholm ⁹ kom ikke for alvor i gang igen. Badehotellet som i sine godt 40 år aldrig rigtig havde haft succes, nedbrænd-

te i efteråret 1947 – sandsynligvis var branden påsat. Klintholm købt af Ebberødgård og blev revet ned. I stedet opførtes en tidssvarende feriekoloni for anstaltens beboere.

Det blev til godt tre år, hvor nogle hundrede tyske drenge tilbragte måneder i Kregme og Ølsted. Det

må have givet dem indtryk og oplevelser, der har præget dem for livet. Gad vide, om der ikke i de efterfølgende år fra tid til anden har været en af dem¹⁰, der er vendt tilbage, for at se det sted, de var tvunget til at opholde sig i den mest påvirkelige del af deres liv ?

Litteratur:

¹ Klaus H. Bollmann: Dänemark die besonderswerte KLV (1993) og Kirsten Lylloff: Barn eller fjende? Uledsagede tyske flygtningebørn i Danmark 1945-1949 (2006) Ph.d.-afhandling

² Af en Forræders Papirer (1943), heri s. 55-57 kapitel VIII: Ved Vejen laa et Hus. Bogen findes digitaliseret i Det Kgl. Bibliotek og kan gratis hentes ned

³ Die Brücke im Norden, 1943-44, nr. 1-13 [Tidsskrift]

⁴ Die Brücke im Norden (skal „lokaliseres“)

⁵ Frederiksborg Amts Tidende 02-08-1945 [Mediestream]

⁶ Niels J. Willumsen: Ørgaard - en sommerpension i Ølsted. (i: Folk og minder fra Nordsjælland, 2016)

⁷ Niels J. Willumsen: Ørgaard – fra sommerpension til Ølsted Kro (i: Rundt om Ølsted, 2017 nr. 2 og 3)

⁸ Jens Mortensen: Kregme Badehotel (i: Rundt om Ølsted, 2017 nr. 2) og Hanne Rasmussen: Kregme Badehotels videre skæbne (i: Rundt om Ølsted, 2024 nr. 23)

⁹ Jens Mortensen: Kregmehus og Lillestuen (i: Arsenalet, 1996 nr. 3)

¹⁰ Et eksempel herpå ses i Land og Folk 20-06-1947 [Mediestream]

En barndom under 2. Verdenskrig

Af Carl Ove Jensen
Landbohistoriker og kirkeværge

På opfordring fra tidligere formand for Frederiksværkegnens Historiske Forening, Henning Petersen, har jeg skrevet nogle erindringer fra min barndom under 2. Verdenskrig. Jeg vil tage udgangspunkt i de tanker og følelser, som et mindre barn kan have i samtiden.

Jeg er født 10. maj 1935 i et hus i Store Havelse, men som 1-årig købte mine forældre, Hedvig og Richard Jensen, et husmandsbrug på syv tønder land, som de drev som et traditionelt landbrug. Der levede jeg min barndom og første del af min ungdom. I 1938 kom min lillebror Hans til verden. Ejendommen lå ved Amtsvejen til Frederikssund, i daglig tale kaldet 'landevejen'. Veje på landet havde ikke navne dengang. Landpostbudet kendte alle ved navn i sit distrikt, og boede man eksempelvis i Store Havelseområdet, var adressen "mandens

Mit barndomshjem var denne landejendom i Store Havelse ved vejen mellem Frederiksværk og Frederikssund. I dag er adressen Frederikssundsvej 227.

navn, Store Havelse pr. Ølsted". Vejnavne kom først meget sent i historien på landet.

Jeg er nu nødt til at springe lidt i tid, for at bringe 2. Verdenskrig på plads i min historie., altså hændelser, som jeg på grund af min unge alder slet ikke har oplevet endnu. Jeg var knapt 5 år gammel, da tyskerne besatte Danmark 9. april 1940 tidligt om morgenen. Grundet Danmarks næsten totale mangel på militært beredskab, kom det kun til enkelte træfninger, dels ved grænsen i Sønderjylland, dels ved bombing af Værløse militærflyveplads. Et stort transportskib med tropper lagde til ved Langelinie, som så besatte Kastellet og rykkede frem mod Amalienborg og angreb garden med sårede til følge. I luften over København var der tæt med flyvemaskiner, der smed en masse løbesedler ned og var klar til at bombe byen. Under disse forhold var der ikke meget andet at gøre end at kapitulere. Kong Christian den tiende, regeringen Stauning og militærmyndighederne blev i løbet af morgenen enige om at der ikke skulle kæmpes, og at danske gardere i feltuniformer og stålhjelme skulle bevogte Amalienborg uden indblanding og med

funktion som danske politibetjente. Kongen var dog meget betænkelig ved udlandets reaktion. Han var en rigtig soldaterkonge. Sverige forholdt sig neutralt og Norge blev stærkt beskadiget på grund af modstand. Nede i Europa buldrede krigen løs med store ødelæggelser til følge. Danmark blev som nævnt mere eller mindre skånet på grund af vort gode landbrug, Hitler skulle jo bruge fødevarer, så vi blev hurtigt kaldt 'flødefronten', men også fordi danskerne tilhørte den ariske race, og det havde han stor beundring for.

Tilbage til mine personlige erindringer under krigen. Som 5-årig er man jo ikke så bevidst om tilværelsen. Man kommunikerede anderledes børn og forældre imellem dengang end man gør i dag, og det forfærdelige der var sket i Europa og besættelsen af Danmark var ikke noget man talte med mindre børn om. Vi havde ikke radio og Amtsavisen kunne jeg ikke læse endnu. Retfærdigvis skal det siges, at de voksne havde meget travlt med de små landbrug dengang. Dyrene skulle passes, mælken skulle leve-

res tidligt om morgenen ved landevejen til mælkekusken som kørte den til mejeriet, marker skulle dyrkes osv. Desuden havde min far en tur med salg af fisk fire formiddage om ugen med budcykel. Før krigen foregik fiskesalget i en halvtons Ford, magen til grisehandler Larsen fra 'Matador'. Benzin var forbeholdt læger, dyrlæger og andre livsnødvendige erhverv, hvis man da ikke installerede en generator på bilen, hvor man fyrede med småt bølgebrænde. Vi levede jo stadigvæk i bilens barndom; ikke mange havde bil, og det meste trafik foregik med hestekøretøjer på de offentlige veje. Landbruget havde ikke traktorer endnu. Man satte bilerne i garage og klodsede dem op, det vil sige at man hævede dem op og satte klodser under akslerne for at tage trykket af dækkene. Min far havde foruden halvtonneren en høj gammel Chevrolet personbil (som han havde brugt til taxakørsel), som han klodsede op. Den blev midt under krigen hugget op og sædeindtrækket brugt til tøj til os to drenge. Tøj var som alle andre varer næsten ikke til at få, og det var i dårlig kvalitet. Halv-

tons Forden blev solgt til elinstallatør Angul Madsen, Ølsted, efter krigen som varebil. Far blev aldrig siden bilejer; han havde en tiltagende øjenlidelse.

Alle fødevarer blev fra krigen start rationerede. Der blev trykt ark med tekst på alle slags varer, som omdeltes på Kommunekontoret til hver person, børn og voksne. Der var mærker til brød, hvedemel, bygmel, rugmel, byggryn, havregryn med mere. Desuden var der købekort til mange grovvarer som gummistøvler, groft arbejdstøj og lignende, hvori man fik et stempel ved køb. Havde man særligt hårdt legemligt arbejde såsom smålandmænd, fiskere og tørvemosearbejdere, kunne man blive tildelt ekstra brødmærker. Man kan ikke sige, at vi i Danmark manglede mad på noget tidspunkt, som jeg så det. Værre har det været, hvor krigen buldrede på i Sydeuropa og Østen. Her på landet var det som sagt rolige forhold; mere uroligt var der i København og andre store byer. Tyskerne så man kun i gaderne, hvis man en sjælden gang tog rutebilen med mor til Frederikssund eller Fre-

deriksværk.

Til april 1942, det år jeg fyldte syv, begyndte jeg at gå i skole i Ølsted forskole, dén bygning overfor skolen, der i dag kaldes foreningshuset. Den nye skole overfor, Ølsted Folkeskole, var ved at blive bygget og blev færdig i løbet af sommeren. I forskolen havde Ølsted Kommunekontor også til huse. Efter planen skulle vi have gået i forskolen i 3 år, hvorefter vi skulle rykke til Rytterskolen og eventuelt andre steder, hvor de store gik. Imidlertid var Ølsted Kommune som sagt langt fremme med at bygge en ny tidsvarende centralt beliggende folkeskole, som en af de første kommuner i landet. Havelse skole blev nedlagt i 19??, da man byggede forskolen til de små. Mange mindre børn havde ikke cykler dengang, så vejen til skole foregik på gåben. Vi fulgte den ældgamle skole- og kirkesti, der gik fra Vossevang Kro gennem Ølsted skov til kirken og Rytterskolen, dog med en lille afstikker til forskolen langs et markskel.

Det blev i øvrigt en uventet streng

vinter det år., I december 1941 var der intet, det tydede på, at vinteren skulle blive så streng, men fra starten af januar 1942 kom kulden ind over landet fra øst og holdt sig i næsten fire måneder. I løbet af januar faldt temperaturen til omkring 25 minusgrader, med næsten en meter tyk is på Storebælt samt masser af sne. Enkelte dage kom temperaturen dog lige over fryse-

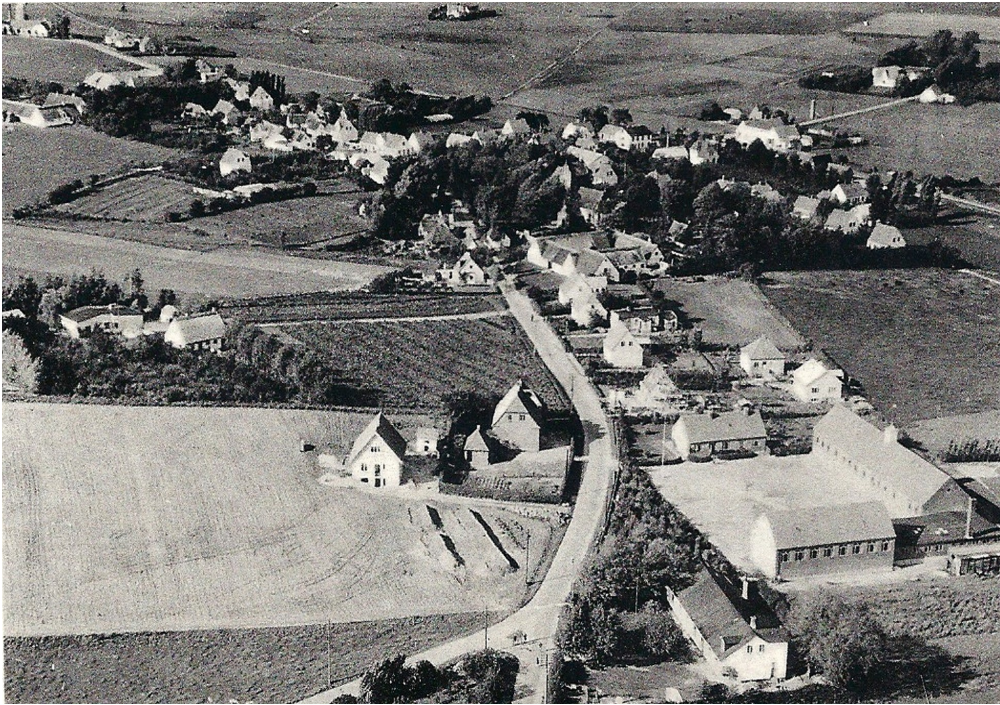

Vinteren 1942 var usædvanlig kold. Frederiksborg Amts Avis bragte 19. marts 1942 dette foto af telefonledinger, der var kraftigt oversede.

Den nybyggede Ølsted Sogneskole kort efter indvielsen i 1942. I forgrunden til venstre ses forskolen og yderst til højre forsamlingshuset. I baggrunden bag skolens boldbane ses Nordsjællands kalksandstensfabrik — den senere gasbetonfabrik.

punktet, og det gav anledning til ekstremt isslag, der lagde sig tons tungt på de luftbårne el- og telefontråde. Telefontrådene var særlig talrige i nærheden af telefoncentraler, således også på Gydebakken i Ølsted, hvor flere master knækkede under vægten. Se billedet på forrige side fra Frederiksborg Amts Avis 19. marts 1942 med en situation fra Pårup. For at holde vejene bare no-

genlunde åbne for livsnødvendig trafik indkaldte kommunen snekasterne med håndskovle til at kaste sne. Man skulle møde mandskabsmæssigt efter ejendomsskyldvurdering; husmænd mødte for eksempel alene mand og gårdmænd med op til flere folk. Trods den megen sne skulle vi jo i skole selv om det var utroligt hårdt. I forskolen havde vi små lærerinde frk. Edith Olsen, i

Ølsted By set fra øst. Ølsted Sogneskole til højre og forsamlingshuset, som brændte i 1963, i forgrunden. Foto fra slutningen af fyrrerne.

daglig tale "frk. Olsen", Hun var dygtig til det hele, både dansk, regning og religion, som der i øvrigt blev lagt stor vægt på. Alle lærere og lærerinder var dengang troende. Frk. Olsen boede selv på første sal sammen med sin gamle mor. At gå i skole var et nyt perspektiv i ens liv; jeg havde for eksempel aldrig før været i Ølsted!

Vi var 21 elever, der begyndte sammen den 1. april 1942, nemlig 8 pi-

ger og 13 drenge. Hen ad vejen ændrede tallet sig naturligvis da enkelte rejste og andre kom til. En komplet liste over klassens elever kommer måske en anden gang, men jeg vil dog lige nævne en enkelt, Albert Jensen, der var vores nærmeste nabo; han var min allerførste lege-kammerat. Albert bor i dag på Ørholmvej 2 i Ølsted.

Omkring august 1942 kom vi over på den nye færdige skole, Ølsted

Sogneskole, et prægtigt anlæg med 3 fløje: en hovedfløj med klasselokaler, en gymnastiksal og en førstelærerbolig beliggende omkring en skolegård, samt en stor idrætsplads bagved hovedfløjen. Nu var hele sognet samlet skolemæssigt.

Rytterskolen blev nedlagt. Havelse skole var allerede nedlagt. Et lejet lokale på Søbykærgård i Ølsted blev nedlagt. Forskolen taget ud af brug og blev i stedet til et sløjdl lokale for drengene. Ølsteds førstelærer Rudolf Egerup, der havde boet i Rytterskolen, flyttede ind i den nye førstelærerbolig, og en ung lærer, lærer Nielsen, blev ansat: Meget kort tid efter ansættelsen havde vi desværre den store sorg, at han døde af kræft; vi nåede næsten ikke at lære ham at kende og lærte aldrig hans fornavn.

En anden ung lærer blev derpå ansat, og det var Helge Holbek-Jensen, og han behøver vist ingen nærmere præsentation her på egenen. Han kom også som ung ugift lærer, blev snart gift og stiftede familie og blev her resten af livet. Han kom fra Tappernøje i Sydsjælland, hvor hans far var gårdejer.

Endnu en lærerinde kom til, en dame fra Store Havelse, Ester Jensen. Hun blev hurtigt gift med kommunesekretær Herluf Madsen og blev "Fru Madsen" i daglig tale. Vi havde så 4 lærerkræfter i mange år.

Fra gammel tid havde skolelærere en vis håndsret overfor børnene i form af afstraffelse af forskellig art. Den mildeste form var en times eftersidning, og så var der håndspå-læggelse i form af en ørefigen, og så var der spanskkrøret, en kæp med hvilken man tildelte barnet en endefuld. De legemlige straffe er afskaffet for en del år siden.

Som før nævnt kunne man jo ikke købe varer, som var importerede medens krigen varede, herunder brændsel som kul og koks, og man kunne kun få 2 rummeter bølgebrænde fra danske skove. Det satte gang i tørveproduktionen i de danske moser. Tørv er en brændbar jordart, en slags kompost af sammenpressede planterester, som ved opgravning og soltørring kunne brændes i kakkelovne, dog uden større brændværdi. I mosen "De onde Grave" mellem Ølsted og Sto-

Under tørvegravning i mosen "De onde Grave" fandt tørvearbejderne et antal menneskekranier, som for nyligt er kulstof-14 dateret til bronzealderen.

re Havelse var der en større tørveproduktion. Mosen ejes i dag af Nils Willumsen. Der var etableret et skur med en elmåler til strøm til maskinerne. Når vi gik igennem Ølsted Skov til skole, så vi, at der på taget var opstillet nogle fund af menneskekranier. Nogle af dem kom senere til Ølsted Skole (se historien om disse menneskekranier i Prøven nummer 71, 2022). Min far lavede tørv privat i en lille mose, vi

havde i det ene hjørne af vores lod; her foregik alt med håndkraft og med vores enlige hest.

Omkring et tidspunkt i 1943-44 kom der pludselig en del tyskere til Ølsted. Det var unge drenge og deres ledere; de var ganske uventede i befolkningen. De blev indkvarteret på Hotel Ørgaard (den senere Ølsted Kro) og Ølsted Forsamlingshus, der lå ved skolen ud mod vejen efter gymnastiksalen (se foto side 20-21). Man sagde, at det var børn fra større tyske byer, som de allierede sønderbombede. Man ville skabe dem ro i sindet ved at evakuere dem til rolige landlige omgivelser i det fredelige Danmark, sagde man.

Det mærkelige var, at det kun var drenge der kom; det var selvfølgelig fordi de skulle herop og falde til ro og derefter sendes hjem og soldateruddannes. Hitler brugte børnesoldater, 'Hitlerjugend', da det begyndte at knibe med soldater. Vi mødte drengene i skoven når vi gik til og fra skole. De øvede sig i at marchere, men ikke i våbenkrig. De generede os ikke. Under hele krigen

brugtes mørklægningsgardiner; vi brugte specielt sort papir på rundstokke, som kunne rulles for alle vinduer om aftenen; intet lys måtte kunne ses udefra. Når vi hørte fly i luften om aftenen, slukkede vi lyset for en sikkerheds skyld. Det kunne være både ven og fjende – bombetogterne over Tyskland foregik mest om natten.

Vi fandt masser af sølvpapirsstrimler snart sagt alle vegne. De var kastet ned, for at den anden part skulle åbne ild imod dem.

Det var ikke alle danske, der syntes, at det var i orden med de "gæster" vi havde fået på besøg. Efterhånden som tiden gik, voksede der på forskellig vis en modstand frem blandt de modigste i befolkningen. Den var tilskyndet af folk udefra, som man i nogle tilfælde etablerede forbindelse med. Det gjaldt jo om at stå på de allieredes side, når sejren forventeligt kom. Jeg må indskyde, at min familie, far og morfar, holdt sig absolut neutrale; ingen af dem havde været soldat, så den slags var dem fuldstændig fremmed.

Modstandsbevægelsen etablerede for eksempel våbenedkastninger fra fly på forskellige udvalgte steder. Det var våben og sprængstoffer, som modstandsbevægelsen kunne bruge bl.a. til jernbanesabotage og industribygninger mm, se f.eks. filmen "Hvidstensgruppen", der på ypperlig vis beskriver den side af sagen. Det var et fortræffeligt samarbejde mellem dansk modstand og de allierede. Året 1943 var på mange måde et skelsår; forholdet blev mere fjendtligt. Efterhånden som jeg selv blev ældre, blev jeg mere og mere opmærksom på verden omkring mig. At der i Tyskland fandtes udryddelseslejre for visse mennesker, var man ikke klar over før sent på grund af en skrap censur.

Natten mellem 1. og 2. oktober 1943 begyndte tyskerne at jage de danske jøder. Pæne mennesker som de som regel altid var med god uddannelse og i gode stillinger, hvad havde de gjort? Godt spørgsmål, ikke? Det kan nævnes, at onsdag 21. februar i år, 2024, holdt journalist Simon Ankjærgaard et interessant foredrag i Historisk For-

Differivaccinationskort

Navn: *Hedvig Marie Jensen, R. Sløjshave* født: *3/10-1910*

1. Indsprøjtning	2. Indsprøjtning	3. Indsprøjtning
Dato <i>18/11 1944</i>	Dato <i>16/12 1944</i>	Dato <i>12/2 1945</i>
SV. E. GEJLAGER LÆGE Frederikssund Lægens Stempel	SV. E. GEJLAGER LÆGE Frederikssund Lægens Stempel	SV. E. GEJLAGER LÆGE Frederikssund Lægens Stempel

Kortet opbevares og medbringes hos Lægen ved de følgende Indsprøjtninger. Bemærk Bagsiden.

Min mors vaccinationsbevis for difteritis

ening: "Oktober 1943 – de danske jøders flugt og fangenskab" (se hans artikel i Prøven nr. 75, 2024) om netop dette emne. Det lykkedes for omkring 7000 jøder at flygte til Sverige, mens lige under 500 ikke slap væk i tide og endte i fangelejren Theresienstadt. Dette efterår satte sig markant i den danske identitet og nationale fortælling.

Danske befalingsmænd og menige fra garnisonen i Roskilde etablerede en brigade, som i al hemmelighed tog til Sverige via Helsingør, og flere hjemvendte soldater tilslutte-

de sig hen ad vejen. De blev kaldt "Den danske Brigade", og de skulle falde tyskerne i ryggen, hvis det kom til at gå anderledes end det gjorde.

I 1944 blev det fra statens side bestemt, at nu skulle alle mennesker vaccineres mod difteritis, både voksne og børn ned til en bestemt alder. Om det var et reelt problem, fik vi vist aldrig at vide, men vi måtte under nålen 3 gange. For et mindre barn var det et stort problem; jeg var hunderød for at blive

stukket. Se billedet af min mors vaccinationskort.

Efterhånden kunne man mærke at tingene ændrede sig; man så for eksempel næsten aldrig et fjendtligt fly i luften mere. En dag angreb et britisk enkeltfly toget i Grimsstrup, men jeg har aldrig hørt nogen detaljer om denne hændelse.

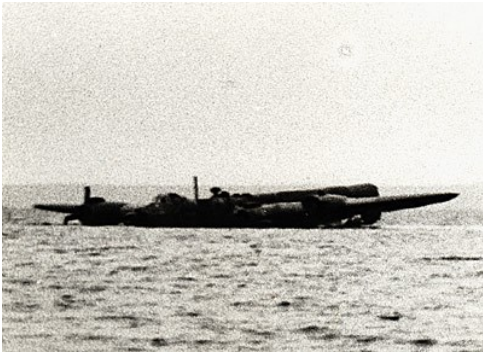
Så kom den dag, alle havde ventet ville ske: "Invasionen". Tidligt om morgenen 6. juni 1944, også kaldet "D-dag", (D står for 'Dagen' slet og ret). Man kunne have ventet invasionen flere steder, f.eks. på Jyllands vestkyst. Tyskerne havde jo bygget solide betonbunkere langs Jyllands og Norges vestkyst. I Norge var det en utopi, for så skulle man over have en gang til for at komme i egentlig kontakt med fjenden. Uden overdrivelse kan man kalde det verdens største militære operation hidtil. Tabene var enorme når spinkle landgangsfartøjer landede på åben strandbred foran de tyske betonbunkers.

Og så det mere lokale: Et engelsk Stirling bombefly nødlandede

natten til 3. april 1945 i det lave vand ved Græse Strand, lige syd for Havelse Å's udmunding i Roskilde Fjord. Det var på vej til våbenedkastning på Orø i Issefjorden, hvor der var en nedkastningsplads. De var efter sigende en gruppe på tre fly, der var kommet lidt for langt østpå. De blev beskudt af tysk artilleri over Melbylejren. Det ene fly blev ramt ganske ubetydeligt, troede man, og det fortsatte ned langs fjorden fra Frederiksværk, mens de to andre fly returnerede til England. Da de så land foran sig ved Engbæk tænkte man at stige og gå sydvest over til Orø. I det øjeblik piloten ville stige og dreje til højre, faldt haleroret af og endte i fjorden. Det samme gjorde flyet i det lave vand. Lidt efter ankom agterskytten va-

Et Stirling bombefly som det, der nødlandede i Roskilde Fjord

Det nødlandede fly i Roskilde Fjord.

dende i lavvandet ganske uskadt. Af de seks besætningsmedlemmer var én dræbt på stedet, tre nåede til Sverige og to blev krigsfanger, de var sårede. Det var noget man snakkede om i skolen. Finn Mortensen fra min klasse, der boede ned ved stranden, ved Skovsø, skulle selvfølgelig derud og kigge og samle souvenirs. Tyskere fra garnisonen i Jægersprislejren sprængte flyskroget i luften til skrot, hvorved en del ruder i et hus på bakken gik tabt. Fisker Alfred og hans kone, Karen, blev vækket midt om natten af englænderne, som de hjalp. De tre raske englændere tog Sigerslevstervejen og fandt til Sverige. De to sårede kom på Frederikssund Sygehus. Denne historie findes mere detaljeret beskrevet på nettet.

”Hagekorset” (eller ”svastika”), det nazistiske vartegn, er en sag for sig. For os som oplevede og så det, var det altid omgærdet med den største uhygge. Sådan har det ikke altid været; som navnet antyder, er det et kors med hager, altid med hager vendende til venstre eller højre (”med eller mod uret”), alt efter hvilken kultur det kommer fra. Det er nemlig et ældgammelt kulturtegn. Hagekorset var på gamle Carlsberg sodavandsflasker fra før

Hagekorset var før 2. Verdenskrig kendt fra blandt andet Carlsbergs produkter. Her ses en porcelæns-patentprop fra en sodavandsflaske.

V3 kampvognen

krigen. Jeg havde en sådan, som jeg donerede til våbenmuseet Egholm i Hornsherred.

Befrielsesdagen, 5. maj 1945, var glædens dag, så stor at jeg og mine samlevende dengang ikke har oplevet noget lignende. Flag på gaden, flag alle vegne. Hele skolen gik i procession til Ølsted Kirke, hvor vores daværende præst, pastor Kolthoff-Nielsen, tog imod os og holdt en gribende takkegudstjeneste for os. Det glemmer man aldrig,

selv om man kun var knapt 10 år!

En dag lige deromkring mødte vi på vej til skole en afdeling slagte tyskere på landevejen ved Strandsegård gående med trækvogne og lignende på vej hjem til Tyskland. Ikke noget stolt syn.

Og så var der historien om den famøse V3-kampvogn fra Frederiksværk. Den skal lige med hér som en slags afslutning. Alle der er lidt op til års og hér fra egnen, kan huske kampvognen, en mærkelig bastard

af et køretøj, bygget nødtørftigt på basis af en mindre, gammel lastvogn på banens værksted af stålværksarbejdere og andre. Man vidste jo ikke hvordan udfaldet af krigen ville blive. Den blev i al hast færdig- og brugbargjort om morgenen 5. maj 1945, og rygterne ville vide, at der i et sommerhusområde i Asserbo sad en gruppe danske nazister, kaldet "Hipoer", som ikke ville overgive sig. En gruppe danske modstandsfolk bemandede V3 kampvognen efter aftale og kørte mod Asserbo, hvor de blev beskudt inde fra sommerhuset. Efter en kort kamp med én død og en hårdt såret kvinde, kom de ud og blev anholdt. Der foreligger en større historie om episoden, som må komme en anden gang.

Nu har jeg fortalt lidt om den dramatiske lokale episode ved slutningen af besættelsen, og jeg vil gerne slutte dét, der blev en længere historie, end jeg først havde forventet. V3 kampvognen kom til at stå udenfor i det nyoprettede Frihedsmuseum ved Gefionspringvandet i København, som desværre brændte i 2013. Senere som soldat i Kø-

benhavn kom jeg tit forbi og var selvfølgelig meget stolt over denne fuldstændigt enestående museumsgenstand fra min hjemegn, som jeg noget senere som bestyrelsesmedlem i "Frederiksværkegnens historiske Forening" kom til at passe åbningstid på sammen med familie og venner da kampvognen i en periode var udstillet i Frederiksværk. Hvad der skal ske med denne enestående genstand vides for tiden ikke. Det nye Frihedsmuseum er beliggende under jorden og har slet ikke plads til V3 kampvognen, som vi andre synes er en hovedattraktion i samlingen. Den står nu på museumslageret; nogle mener at så hører den hjemme i Frederiksværk. Jeg giver dem faktisk ret, når det ikke kan være anderledes.

Dette var så beretningen om min barndom under 2. Verdenskrig med alle de historier jeg husker fra dengang. Igen, tak til foreningens tidligere formand, Henning Petersen, for opfordringen til at skrive denne historie; arbejdet har været morsomt og har genkaldt en masse gamle minder!

Foreningens besøg i Ølsted Kirke

Af Niels J Willumsen

Regnen silede trøstesløst ned onsdag 29. maj om aftenen. Rigtigt ærgerligt når nu Frederiksværkegnens Historiske Forening havde planlagt en aftenetur til Ølsted Kirke med foredrag og rundvisning. Heldigvis foregik hovedparten af arrangementet indendørs i kirken, hvor kirkeværge Per Perschke fortalte de henvendte

foreningsmedlemmer om den mere end 800 årige kirkes historie. Bagefter var der mulighed for at besøge kirkeloftet og komme en tur op og nyde udsigten fra Kirketårnet.

Kirkens kor beses.

Et af Ølsted Kirkes få bevarede kalkmalerier: fru Lene Viffert fra den nu forsvundne Havelsegård, en adelskvinde fra 1500-tallet, og som formodentlig har doneret Ølsted kirkes altertavle.

Kirkeloftet over hvælvingerne er yderst vanskeligt tilgængeligt. Stigen op fra våbenhuset er stejl, og selve loftrummet er snævert og svært at færdes i. Her ses kirkens hvælvinger ovenfra.

Udsigter fra kirketårnet mod syd, nord og øst. Ølsted kirkes kirkeklokke.

Kommende arrangementer 2024

Onsdag d. 18. september kl. 19.00 i Gjethuset

Tortur i Danmark

Seniorforsker Tyge Krogh

Danmark fik tidligt – allerede i 1547 – forbud mod at benytte tortur undtagen for at fremtvinge tilståelser, når en forbryder allerede var dødsdømt. Men lige så bemærkelsesværdig er legaliseringen af tortur i 1772 på et tidspunkt, hvor Europas førende lande afskaffede denne.

I Oplysningstiden var Danmark derfor en af de allerflittigste nationer i Europa til fuldt lovligt at bruge tortur for at fremtvinge tilståelser, hvilket stort set er forbigået i dansk historieskrivning.

Kommende arrangementer 2024

Onsdag d. 23. oktober kl. 19.00 i Gjethuset

Link-Lives projektet - Digital historie i stor skala

Professor Anne Løkke

Link-Lives er et nyt forskningsprojekt ved Københavns Universitet, der rekonstruerer simple livsforløb for (næsten) alle mennesker, der har levet i Danmark 1787-1968.

Algoritmer sammenkobler historiske oplysninger om den samme person fra transskriberede folketællinger, kirkebøger og begravelsesprotokoller.

Oplægget præsenterer projektets status, samt hvordan livsforløbene skabes og formidles.

Der gives også eksempler på, hvilke nye historiske spørgsmål, der kan undersøges med redskabet

Kommende arrangementer 2024

Onsdag d. 13. november kl. 19.00 i Gjethuset

Jernalderen og vikingetiden i Halsnæs kommune

Museumsinspektør Pernille Pantmann

Jernalder og vikingetid har, måske uden at man i det daglige tænker over det, sat sit præg på Halsnæs.

Kregme og Melby er begge byer, hvis stednavne kan føres tilbage til Vikingetid.

Kregme betyder oprindelig "byen ved krumningen".

Og de mange fine fund der er gjort omkring byen, vidner om en rig historie i perioden.

Men andre steder har også været betydningsfulde.

Ved Ullerup blev der i 1800-tallet fundet et par bronzekasseroller i en mose. Disse stammer fra Romerriget og er typisk givet som diplomatgaver fra romerske diplomater til betydningsfulde personer uden for Romerriget.

Kommende arrangementer 2025

Onsdag d. 22.1.2025 kl 19.00 i Gjethuset

Hillerød - Frederiksværkbanen fra 1894 til nu.

Knud Erik Jensen og Kim Kristensen

HFJ+FHJ=HFHJ

Denne ligning er historien om to jernbaner, der bliver til én.
Det er også historien om en jernbane, man bliver nødt til at flytte, og hvordan man faktisk i dag, når man kører med toget, stadig kan se de tre jernbaner, som det jo på en måde blev til.

Knud Erik Jensen og Kim Kristensen vil fortælle historien om den lokale jernbane fra 1894 til i dag og måske lidt ind i fremtiden, hvis vi ellers tør spå om den.

De vil fortælle om både linjeføring, stoppesteder og materiel.

Museer og arkiver

Industrimuseet Frederiks Værk Torvet 1, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 0605 www.indmus.dk Åbent efter aftale tirsdag-fredag kl. 10-14

Krudtværket (Krudtværksalléen 1) og **Arsenalet** (Torvet 18-20), Frederiksværk. Åbent 1. juni - 25. august samt uge 42. Fælles entre: 75 kr for begge museer. Gratis for børn u.18 år.

Knud Rasmussens Hus Knud Rasmussensvej 9, 3390 Hundested
Åbent t.o.m. uge 42 fra 11-16. Mandag lukket. Entre: 75 kr. Gratis for børn u.18 år.

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Biblioteket, Nørregade 61, 3390 Hundested.

Sponsorer

Adrians Turistfart Tlf. 4772 1197

Det Classenske Fideicommis Tlf. 5444 7029

Halsnæs Kiropraktorerne Tlf. 4772 4540

Kim Dencker Johansen A/S Tlf. 4772 2583

Tømrmester Egon Bech A/S Tlf. 4772 2060

Winther A/S - Snedker og Tømrmestre Tlf. 4772 0202 - 2021 0202

Halsnæs Avis og Medicenter Tlf. 8888 4302

Undal Autoservice Aps Tlf. 4772 2444